
Válka o akademickou půdu

Válka o akademickou půdu

30.1.2012 Euro Strana 33 Report, autor: Kristýna Balajová

Stát se rozhodl, že vysoké školy potřebují větší kontrolu a dohled zvenčí. Univerzitám se to nelíbí. Kvalitní reforma, nebo jen plán politiků a byznysu na ovládnutí univerzit?

Asi tak lze shrnout jádro sporu, který se rozhořel mezi ministerstvem školství a akademickými obcemi ohledně chystaných změn na vysokých školách. Proměnu českých univerzit mají nastartovat dva nové zákony, o vysokých školách a finanční pomoci studentům, jejichž věcné záměry leží v legislativní radě vlády.

Tvůrci návrhů slibují, že napraví dlouhodobé neduhy českého vysokého školství.

Univerzity jsou s nimi v mnoha bodech zajedno. Zákon o vysokých školách má například rozdělit školy podle jejich činnosti a položit základ pro to, aby ty špičkové v budoucnu dostávaly nejvíc veřejných prostředků. V situaci, kdy během několika let školy nabobtnaly obrovským počtem studentů, si zákonodárci také dávají za cíl lépe kontrolovat jejich kvalitu. Kromě toho chtějí zavést školné, čímž by ulevili státnímu rozpočtu. A v neposlední řadě je tu evidentní snaha posílit kontrolu nad institucemi, které jsou financovány z veřejných peněz, přičemž dosud o nakládání s těmito prostředky rozhodovali téměř suverénně jejich zaměstnanci a studenti.

Prostě vám nevěříme. Právě dva poslední jmenované body vyvolávají u velké části vysokoškolských učitelů a studentů odpor. Systém školného v podobě, v jaké se nyní navrhuje, je podle nich špatně připravený a nezaručuje přínosy ani školám, ani státnímu rozpočtu. Kromě toho hraniční částka dvacet tisíc korun za akademický rok patří ve srovnání se západoevropskými zeměmi spíš k těm vyšším.

Především se ale akademické obce obávají, že přijetí návrhů by znamenalo likvidaci samosprávného charakteru veřejných vysokých škol. Nově by je totiž měly fakticky řídit namísto akademických senátů správní rady, složené výhradně z lidí, kteří nejsou členy akademické obce. Rozhodující vliv na dění a hospodaření na univerzitách by tak získali byznysmeni, průmyslníci, politici a další lidé z „vnějšího“ světa, zčásti jmenovaní přímo ministrem školství. A právě to školy děsí. „Podle Rudolfa Haňky, bývalého profesora z Cambridge, který ministři s reformou radil, takový systém velmi dobře funguje v Británii.

U nás se ale pohybujeme v úplně jiném společensko-politickém kontextu a potenciální zneužití je velmi pravděpodobné. Stačí se podívat, jak u nás fungují takzvané mediální rady,“ objasňuje nedůvěru univerzit Miroslav Jašurek, předseda studentské komory Rady vysokých škol.

Veřejnými vysokými školami skutečně protéká obrovský objem peněz, ze kterého by se dobře ukrajovalo. Ročně je to kolem čtyřiceti miliard korun. Školy také vlastní rozsáhlé majetky v centrech měst, často v miliardových hodnotách. Kromě toho jsou mnohé mimopražské univerzity poměrně významnými investory v krajích, kde stavějí nová vědecká centra z evropských fondů.

Díl pro daňového poplatníka Ministerstvo školství ale namítá, že školy se nemají čeho bát. Ministr by totiž nově jmenoval pouze jednu třetinu rady (dnes formálně schvaluje všechny členy rady), zbývající dvě třetiny by určil akademický senát a rektor. Zároveň ale tvůrci reformy připouštějí, že rada bude lépe nastavena na rozhodování o nepříjemných změnách, do kterých by se lidem z univerzity nechtělo (například o fúzi nebo likvidaci některé součásti univerzity), a že bude hospodaření škol více kontrolovat na úkor jejich samosprávných orgánů. „Vysoké školy hospodaří s velkými majetky, které jsou jim svěřeny státem. Je správné, že rady budou moci vetovat v důležitých oblastech rozhodnutí akademických senátů. Samospráva částečně omezena bude a je to zcela v pořádku,“ uvádí tisková mluvčí ministerstva Kateřina Savičová.

Nicméně i mezi představiteli vysokých škol se najdou tací, kteří se změn v řízení až tolik nebojí. „Domnívám se, že rada univerzity tak, jak se objevuje v současné verzi věcného záměru, není skutečným ohrožením pro univerzitní autonomii, neboť dvě třetiny nominací jsou v rukou univerzity,“ uvádí rektor Masarykovy univerzity Mikuláš Bek ve svém prohlášení z minulého týdne. Zejména liberální ekonomové pak mluví o potřebě omezit univerzitní samosprávu zcela otevřeně. Vedle prezidenta Klause, který minulý týden vyjádřil podivení nad tím, že si vysoké školy vůbec dovolují proti předlohám protestovat, poukazuje na potřebu jejich větší kontroly například Daniel Münich. Ekonom, který se v minulosti

podílel na přípravě systému školního, upozorňuje na to, že aby mohla být vysoká škola považována za veřejnou, musí se veřejný zájem nějakým způsobem promítat do jejího fungování a směřování. A to se podle něj dnes neděje: „Akademické senáty rozhodující o většině důležitých věcí nereprezentují veřejnost, ale především zájmy akademických pracovníků a studentů školy, byť často oprávněné a relevantní. Veřejnost a okolní svět, včetně toho podnikatelského, tedy ti, kdo z daní chodí veřejných škol do velké míry financují, jsou dnes odsouzeni do role bezmocných vnějších pozorovatelů toho, co veřejné vysoké školy dělají či nedělají.“ Konec filozofů a lingvistů?

Takové pojetí veřejných vysokých škol je zatím českému akademickému prostředí vcelku cizí. Univerzita je chápána jako tradiční organizace specifického druhu, která ke svému rozvoji nutně potřebuje velkou míru nezávislosti. Školy se proto obávají, že „lidé zvenku“ budou k akademickému prostředí přistupovat v čistě utilitárním a pragmatickém duchu, který se pro něj na rozdíl od byznysu nehodí.

Z podobných důvodů mají námitky také k plánovanému zavedení školního. Navrhovaný systém podle nich nezaručuje, že ke vzdělání budou mít přístup všichni, kdo jsou schopni studovat. Také není vůbec jisté, jestli státem garantované půjčky na školné budou ve výsledku pro státní rozpočet výhodné.

Tato nedůvěra je navíc posilována zprávami ze zemí, kde jsou školy orientovány více tržně již delší dobu.

To je případ třeba Velké Británie, která současně české reformě slouží jako jeden ze zdrojů inspirace. Na manažersky řízených univerzitách dochází v posledních letech k rušení nákladnějších a méně masových oborů, například kateder jazyků. Kromě toho v důsledku pokračujících rozpočtových škrťů roste školné závratným tempem – letos bylo jednorázově zvýšeno téměř trojnásobně z původních 3290 liber na současných 9000 liber za rok. Platy rektorů-manažerů ovšem nadále rostou a dosahují astronomických částek: například rektor skotské Glasgow University vydělal loni 290 000 liber ročně, což je dvojnásobek ročního výdělku premiéra Davida Camerona.

Přestože je cítit nespokojenost i mezi britskými akademiky, zdaleka se to netýká všech. Mezi ně patří již jednou zmiňovaný emeritní profesor Rudolf Haňka z Cambridge, který se naopak s hlavními principy britského vysokého školství ztotožňuje. Původ problémů škol nevidí v přístupu manažerů, ale ve zhoršující se ekonomické situaci. „Britské univerzity, jako celá britská ekonomika, jsou stále více nuceny utahovat opasky. Těžká ekonomická situace se řítí na celou Evropu, ne-li většinu světa, a musíme se na to připravit. Rozmanitost a všeobecnost univerzitního bádání je hezká fráze, ale někdo to musí zaplatit,“ je přesvědčen. Horší časy čekají bezesporu i Českou republiku. Co na konci zbudé z vysokých škol, není vůbec jisté.

Školy se obávají, že „lidé zvenku“ budou k akademickému prostředí přistupovat v čistě utilitárním a pragmatickém duchu

Václav Hampel

Zůstává mi nad tím rozum stát

* Prezident Václav Klaus minulý týden řekl, že je pobouřen tím, co si akademický svět v této chvíli dovoluje. Bylo to jen pár dní poté, co vám veřejně vyčítal ministr školství Josef Dobeš. Překvapily vás reakce politiků?

Musím říct, že výroky pana prezidenta i ministra školství mě zarazily. Mám opravdu vážný problém především s argumentací Václava Klause, která se odráží od paušalizujícího tvrzení, že na českých vysokých školách nemáme kvalitní vědu ani výzkum. Divím se tomu o to víc, že panu prezidentovi procházejí rukama návrhy na jmenování profesorů. A přestože nejspíše dostává i návrhy, u kterých chápu, že mohou vzbuzovat pochybnosti, má výbornou příležitost setkat se s příklady vysoce kvalitní vědy na českých vysokých školách. Když vezmu třeba příklad z poslední doby, máme tu profesora Petra Widimského z Univerzity Karlovy, laureáta posledního ročníku národní ceny Česká hlava. Jeho vědeckému výzkumu vděčíme za zásadní inovace v léčbě infarktu myokardu, výsledky jeho práce mají velmi konkrétní mezinárodní dopad. Nebo je tu náš špičkový Egyptologický ústav, světový lídr ve svém oboru. A vědci jak z Univerzity Karlovy, tak z ČVUT se podílejí v CERN na úplně nešpičkovějším výzkumu, který v tomto oboru na světě je. Proto mi nad takovými výroky zůstává rozum stát.

* Pan prezident také řekl, že pokud chcete nezávislost na státu, musíte nejdříve chtít nezávislost na penězích daňových poplatníků. Co říkáte na takovou logiku?

To je staré známé „koho chleba jíš, toho píseň zpívej“. Václav Klaus tedy navrhuje, abychom se úplně vzdali autonomního a samosprávného charakteru univerzit. Věcný záměr zákona o vysokých školách, o kterém tady tak intenzivně diskutujeme, ale deklaruje, že autonomie a samospráva mají být zachovány, ba posíleny. Jiná věc je, že jeho obsah posléze tuto zásadu fakticky nenaplní.

Pokud bychom se ale drželi pojetí pana prezidenta a řekli si, že když jsou veřejné vysoké školy placeny z veřejných peněz, musejí poslouchat politiky, velmi bychom vysokoškolskému prostředí, a potažmo celé společnosti, uškodili. Autonomní, samosprávný princip je zcela zásadním parametrem moderních vysokých škol. Stejně tak jako je jejich základním parametrem vícezdrojové financování. Univerzita Karlova dnes od státu dostává na vzdělávání studentů méně než jednu třetinu všech svých příjmů. Další přibližně třetina jsou prostředky z různých zdrojů na vědu a výzkum získávané na základě vědecké výkonnosti a kvality a v otevřených grantových a jiných soutěžích. Největší položka na příjmové straně našeho rozpočtu, více než třetina, jsou vlastní příjmy z jiných zdrojů. To má znamenat, že budeme tancovat, jak politici pískají?

* Všichni zástupci vysokých škol do jednoho tvrdí, že systém školního není v předložených návrzích zákonů dobře připraven. Co vám na něm vadí?

Já v principu nejsem proti tomu, aby se nějakým způsobem zvýšila spoluúčasť studentů na financování jejich studia. Ten trend tu celosvětově je. A přestože tu vidím i některá rizika, souzním s rektory jiných vysokých škol a říkám, že se určitému nárůstu spolufinancování studia studenty nebráním. Ale druhá stránka věci je, jak je to řešeno v těch předlohách, které máme teď k dispozici. A tam mi prostě nezbyvá nic jiného než říct téhle variantě ne. Myslím si, že nepomůže ani studentům, ani veřejným vysokým školám. Prospěl by jedině bankám, které budou poskytovat státem garantované půjčky, a to se mi zdá málo.

* Z čeho usuzujete, že by školy ze zavedení školného v té podobě, jak navrhuje nyní ministerstvo školství, nic neměly?

Jde tam o to, že zejména věcný záměr zákona o finanční pomoci studentům přináší mechanismus, který má své náklady. A nejsou to zrovna drobné. A teď jsme v situaci, kdy stát nehodlá – celkem pochopitelně – navyšovat své rozpočty. Stát by za studenty, kteří si vzali půjčku, platil několik let úroky, a za ty, kdo by nebyli schopni splácet, by musel zaplatit vše. Přitom stát rozhodně nehodlá navyšovat rozpočty na vysoké školy. Naopak jsme v situaci, kdy vládou navržený a Parlamentem schválený střednědobý výhled počítá s dramatickým poklesem jejich financování. Když si dáte dvě a dvě dohromady, ve výsledku veřejné vysoké školy dostanou o ty náklady, které to pochopitelně musí mít, z veřejných zdrojů méně. To vše v situaci, kdy je veřejné financování vysokých škol dlouhodobě jedno z nejslabších v civilizovaných zemích. I cena studia Výše poplatků v bakalářském stupni na veřejných vysokých školách za akademický rok (v přepočtu na Kč)

pramen: zastupitelstva jednotlivých zemí v ČR